

kezdeni, még most utólag sem. Érdekes az az ellentmondás, amely itt kiütközik: a politikai szemlélet, a Nemzeti irodalom történetének nagy vívmánya, egyenes következménye az irodalom 48-as irányának. Csakhogy ez a szemlélet megkérdőjelezhető, ezért lesz elvonatkoztatott és egyoldalúan, kritikamentesen történeti jellegű, ezért nem képes arra, hogy az irodalom irányításába beleszóljon. A honoratior-ideológia ellentmondásai ebben nyilvánulnak meg végérvényesen. A megkérdőjelezett radikális szemlélet pedig nem képes arra, hogy azt a valóságot, amelynek eredményeképpen létrejött, megértse. Toldy ezen a ponton szakad el Vörösmartytól, akkor is, ha egyes részletmegállapításai helyesek. Vörösmartynak ugyanis éppen történelmi helyét nem képes felmérni s a költőt elszigeteli a valóságos fejlődéstől. Nem látja a meglévő kapcsolatot Vörösmarty és az irodalom forradalmi iránya között, nem veszi észre, hogy Vörösmarty Petőfi elődje és előfeltétele.

Irodalomtörténetírásunk első jelentős szakaszának korlátai ezzel válnak nyilvánvalóvá. A Nemzeti irodalom története összefoglalóan tartalmazza a korlátokat és a lehetőségeket egyaránt. Toldy személyes működése ez után visszaesést jelent.

Több cikkben, előadásban foglalkozik ugyan Vörösmartyval, de újat nem mond. A politikai összefüggések, amelyek megkérdőjelezett voltakban és korlátaik ellenére is fontos lépéssel vitték előbbre a Vörösmarty kérdés tisztázását, eltűnnek, és Toldy mindinkább visszatér kiindulópontjához, a tiszta esztéticizmushoz. Míg azonban akkor a valóság áttörte az elvont esztétikai kategóriákat, most éppen ezek akarja a társadalmi valóságot elleplezni, hogy ezzel is elősegítse a kiegyezést. Ami akkor kényszermegoldás volt, és amit a fejlődéshez való helyes viszony korrigált, most tudatos kísérletté válik, amely reakciós ideológiára irányul. Toldy utolsó munkáiban a kritika elválik a történeti szemlélettől, száraz és értelmetlen esztéticizálás lesz belőle, a történeti szemlélet pedig elveszti talaját és csak az a célja, hogy a feudalizmus és a kapitalizmus áruló kompromisszumát igazolja. Az irodalomtörténetírás története szempontjából ennek már nincs jelentősége, bár mint tünet nem érdektelen; kritikánk és irodalomtörténetünk fiatalabb művelői a 60–70-es években ugyanezt a vonalat viszik, élükön Gyulai Pállal, aki a század hátralévő részének irodalmi diktátora.

HALASZ ELŐD

Lódi Ferenc: Érelő évek

A Tiszatáji Magvető nemrégén adta ki Lódi Ferenc újabb verses kötetét. A költő az utóbbi két-három év termésével jelentkezik. A mintegy félszáz költeményt tartalmazó kötet Lódi írói fejlődésének új állomását jelzi. Ezeknek az újabb verseknek a tükrében a költő arca határozottabban rajzolódik elénk, biztosabban tudjuk megmutatni mind művészi fejlődésének előremutató jegyeit, mind pedig további kibontakozásának még most is meglévő gátló tényezőit.

Lódi Ferencnek eddig már két verses kötetet jelent meg: 1950-ben *Igy akarom* c. gyűjteményével, 1952-ben pedig a *Szeged*-del, egy hosszabb elbeszélő költeménnyel jelentkezett. Már ez a két kötet a további kibontakozásának még most is meglévő gátló tényezőit. Lódi egyike új életünk pártoshangú énekeseinek, akik témáiknak nagy részét a felszabadult magyar nép életéből merítik és művészi-eszmei célkitűzéseikben a szocialista realizmus elveit igyekeznek követni és megvalósítani.

Az *Érelő évek* egyik nagy előnyeként szintén azt kell megemlítenünk, hogy a

költő témáinak megválasztásában tudatosan törekszik új életünk legfontosabb kérdéseinek és jelenségeinek művészi felvetésére, ábrázolására. A társadalmi, a politikai téma mintegy alapanyaga ennek a költészetnek. A téma megválasztásának az az elve, melyet Lódi is követ, a szocialista jellegű, a pártos költészetnek természetes és szükségszerű állásfoglalása. Életünk nagy feladataiban, fontos kérdéseiben. Természetesen, nem arról van szó, hogy a társadalmi problematika kizárólagos élményanyaga lesz új költészetünknek, mintegy felváltva a polgári költészet uralkodó »személyes« és »szubjektív« témáit, kiszorítva az egyéni élet legsajátabb érzéseit és gondolatait. A szocializmusban az emberi tevékenység minden mozzanata annak a társadalomnak az erősítését és létét szolgálja, melyben a közösségi és az egyéni célok összhangra találnak. A polgári líra közösségtelenség és eltorzult individualizmusa az egyén és közösség feloldhatatlan dilemmáját fejezi ki a kapitalista társadalomban. A szocializmusban az egyéni és társadalmi célok és

törekvések nem egyszerű kibékítése és párhuzamos egymás mellett való haladása jön létre, hanem e célok szerves egysége, olyan szintézis, amely egyén és közösség együttműködésének és fejlődésének természetes, objektív feltétele. Ebből szükségszerűen következik, hogy — ha a költő a mi társadalmunkban mind az egyéni, mind pedig a társadalmi élet problémáit reális összefüggésükben akarja ábrázolni — a szocialista költészetnek a társadalmi és politikai jellegű témákban fel kell ismernie azt a költői anyagot, amely szerves egységben tartalmazza a közösségi és az egyéni élet elemeit; de ez a megfontolás arra is kötelezi a költőt, hogy legszubjektívebb élményeit is hasonló összefüggésben tudja és érezze.

A fenti fejtegetés kapcsán Lódi korábbi költészetének egyik komoly fogyatékoságára akarunk rámutatni. Különösen *Így akarom* c. kötete mutatta, hogy a költő nem ismerte fel és nem tudta kihasználni a társadalmi és politikai témák ábrázolási lehetőségének széles skáláját. Korábbi költészetének nemcsak a tematikája volt szűk, de az egyes témák értelmezése, összefüggéseik felismerése és ábrázolása is. Természetesen nem az a baj, hogy témái túlnyomó többségükben politikai és társadalmi témák, hanem az, hogy nem tudta kihasználni e témák költői, az egyéni élet legsajátosabb mozzanatait is felölelő művészi lehetőségeit. Ezeket a verseit olvasván, sokszor az az érzésünk, hogy a költő nem mindig az élmény és az ihlet ellenállhatatlan sugallatára hallgatott, hanem érdekesnek és érdekesnek tartott hasznos penzumokat oldott meg. Szűk, kevésbé differenciált tematikája — jóllehet felölelte új életünk számos fontos problémáját, — azért nem gazdagodhatott, mert a költő emberi, művészi magatartásából hiányzott az a szenvedély, amelynek együtt kell járnia a költői témák felismerésével és megformálásával. A költői humanizmus és szenvedély, melyet a szocializmus igazán átélt eszméi megsokszoroznak, a mi művészeink legfontosabb tulajdonságai közé tartoznak. E tulajdonságok nélkül az élmény pusztán »költői téma«, az élet csupán probléma- és témátár marad; e tulajdonságok birtokában születik csak meg az az emberi—költői élmény, amely a magasfokú művészi kifejezés lehetőségét is magában hordja. Egy pillanatilag sem akarjuk azt mondani, hogy Lódi nem élte át e korai verseinek a témáit, csak arra kívánunk rámutatni, hogy az élet sokféle benyomásával, sokféle hatásával, amely

őt érte, azért nem tudta gazdagítani költészetét, mert hiányzott belőle a művészi lélek mágnese: a mindent magához vonzó szocialista-humanista szenvedély. Többek között ezért érezzük ezeket a korai verseit regisztratív jellegűeknek.

Az *Érlelő évek* azt bizonyítja, hogy a költő látóköre, élményvilága igen sokat fejlődött, gazdagodott. Új kötetének tematikája sokrétűbb és változatosabb. Társadalmi és politikai témáinak is felismeri tágabb és átfogóbb ábrázolási lehetőségeit. Ősz c. költeményének személyes, évődő hangja nagyszerű egységben fejezi ki az egyes ember és az ország gondjait-baját:

Nagyon korán jött, ősz koma.
Be fürge volt a kend lova!
Éjjel jött, mint ki rosszban jár,
— susogja végig a hátár.

Nem látja, hogy a földéken
kukorica áll csövesen?
Jó, hogy esőt még nem hozott —
elülnének a traktorok.

Tudhatná, hogy a vén hegyek
a must szagában fürdenek,
s hogy annyi körte s almafa
termését nem vitték haza.

A vers utolsó strofáiban minden erőltettség nélkül életének egy személyes motívumát is élénk tudja idézni:

Mert kedves öreg, nézz ide!
A szöske fiam kicsike,
S rózsát csókol a nap reá,
ha kitepeg a kert alá.

Arany napfényét el ne vedd!
Ne is küldj hosszú, zord telet,
csak annyit, hogy a hópehely
lehulljon ott, hol mag telel.

Az *Öreg Tóth*-ban a megválasztás előtt álló pártfunkcionárius mélyen megértett és megrajzolt emberi alakja áll elénk. Annak a valóságban is létező pártmunkásnak a típusa ő, akit az ilyen költői portré a szívünkhöz hoz közel, mert érezzük, hogy legszebb emberi vonásai miatt nyeri meg társai bizalmát.

Nem kétséges, hogy az *Érlelő évek* politikai és társadalmi tematikájának mélyülése szorosan összefügg a költő élményeinek nagyobb átéltségével. Nemcsak a társadalmi problematika gazdagabb és sokrétűbb megoldása újszerű jelenség e kötetben, hanem az árnyaltabb ábrázolást természetesen kiegészítő és egyben meg is indokló egyéni élménykifejezés is hitelesebb, mélyebb és igazabb.

Az *Üzenet* szépen példázza, hogy a valódi élményből táplálkozó lírai hang az olvasóban is fel tudja idézni a költőt megragadó érzéseket és gondolatokat. A közelgő ősz nosztalgiát ébreszt a szűkebb hazájától távollévő költőben. A felidézett szerelmes és az otthoni táj emléke a hazavágyás és az ősz egygőz olvadt hangulatában jelenik meg:

Hideg lesz, délnek hűz a vadliba,
nagy V-betűt ír soruk fönt az égen.
Estére kelve hazaérnek szépen
szűkebb hazám tükrös tájaira.

Vendégek mennek, tavas, sík vidék,
gőzölgő Fehértó, fogadjad őket
's ti is, korábbi vendégek, nagy ölyvek,
's ti kontyos, virgonc vízi kis csibék.

Vendégek mennek haza, kedvesem.
A vadludakkal üzenek Szegedre:
hidegszik, küldjél csókot a szívemre,
— leveled, mint a csillagot, lesem.

Már nemsokára beáll a Duna;
kásásodik a víz, fagy ül a földre. —
A vadludak most szállnak le puha
szárnyakon otthon tán a víztükörrre.

Külön rá kell mutatnunk a költemény tinom mértéktartására. Az ősz és a távolbaszakadás motívumának egybekapcsolása pesszimizmusba hajló hangulatra csábít, a költő mégsem erőltetetten kerül ki ezt a lehetőséget, hanem az egész költeményt hangulatban is nagyszerűen lezáró képpel fejezi be az utolsó strofát. A kötet tekintélyes részét kitevő családi versek is új szint jelentenek Lódi költészetében. Mégis az az érzésünk, hogy ezeknek a költeményeknek a többsége egyetlen egy alapélmény szűk motíválásából született. Az *Érlelő évek* több versében a költő múltjának emlékeit idézi. Ennek a múltnak a képei együtt jelennek meg szülővárosának, Szegednek tájaival, embereivel. A proletár-negyed, Alsó- és Móraváros, gyerekéletének és játékainak sivár színtereként, de mint a város embe-ribb arca vetítődik elénk. A *Nyílt Levél Szeged Város Tanácsához, A boltos úr, az Első tanításom* a költő legmélyebb emlékeitől kapták az olvasót valóban megragadó erejüket.

Lódi Ferenc már első kötetében kísérletet tett arra, hogy a szocialista emberi magatartást és munkát a marxizmus—leninizmus szellemében fogja fel és ábrázolja. E kísérlet nem járt teljes sikerrel. A szocialista munkát — az egyén és társadalom életének legfontosabb alakító tényezőjét — például így ábrázolta egyik korai versében:

Bővül az értelem, csökken a selejt,
s szemünk kutatja, hol van még hiba.
Grafikonjainkon a szám fölszökelt
s büszkék vagyunk gyárunk gyártmányira.
(»A munkát dicséri ma itt a tett...«)

Egy másik, ebből az időből való költeményében a férfi és a nő új viszonyáról így írt:

Szeretlek úgy, ahogy szeretni kell
a mi társadalmunkban a nőt;
asszonyom vagy és harcos társam,
s velem épited, velem a jövőt.

(»Nézd kedves...«)

Ezekkel a példákkal Lódi költészetének egyik még ma is meglévő ideológiai fogyatékoságára akarunk rámutatni. Miről is tanúskodnak ezek az idézetek? Nem másról, mint arról, hogy a szocializmus leglényegesebb társadalmi problémái Lódi régebbi verseiben a felszínes érte-sültség és tájékozottság színvonalán fejeződtek ki. Ha Lódi költői koncepciójában a munka, valamint a férfi és a nő új viszonyának kérdése a tudományos, marxista értelmezés teljességével és mélységével merül fel, feltétlenül kikerülte volna a fenti példákban megmutatókozó sematizmust, mert az eszmei felszí-nesség a művészi kifejezést is sematizálja, mint ahogy azt idézeteink bizonyítják.

Nem kétséges, hogy az *Érlelő évek* esz-meisége tisztultabb és elmélyültebb, mint az előző köteteké. A kirívó sematizmus veszélyét leküzdötte már a költő. De éppen legigényesebb verseinek gondolati szaggatottsága és erőtlensége figyelmeztette: költészetének eszmei alapvetése még mindig nem elégséges. A koncepció világos és hibátlan kifejtését csak a minden összefüggésben helyesen és mélyen felfogott gondolatok teszik lehetővé. Az üres szavak, az öncélú képek több-kevesebb sikerrel leplezhetik ugyan a gondolatok áradó gazdagságának hiányát, de semmiképp sem kendőzhetik el az átfogó alapgondolat logikus kifejtésének defektusait, a mondanivaló belső vonalának indokolatlan széttöredezetttségét. Nagyon határozottan fel kell hívunk a költő figyelmét erre a hiányosságra. Több versében a meglévő gondolati törést szinte azonos módon és azonos szavakkal hidalja át. A »szó« kifejezés, mint a gondolati törést átívelő töltelék, az alábbi változatokban fordul elő: »A szó még érik, holnapokba látok...« (»A bölcső fö-lött«) »Mondjad csak, mondd! A szó röp-pül!« (»Egy falusi előadáson«), »A szó lapul, más szóra vár« (»Hazafelé«), »Sza-vak szavakra gyűlnek, mint a percek«

«Menetgyakorlat», stb. Ilyen töltelék-ki-fejezés továbbá »a lélek húrja«, mely pl. a *Hazám*-ban kétszer is szerepel, vagy a szintén sűrűn előforduló »ág-bogán« és »vérkör«, melyek stilsztikailag minden kétséget kizáróan epigon megoldások.

Lódi bírálói nem egy alkalommal hivatkoztak arra, hogy költészetében József Attilát utánozza. Az *Érlelő évek* több oldalú hatás érvényesüléséről tanúskodik. József Attila mellett Radnóti Miklós befolyását érezzük legerősebbnek e kötetben. Az ilyen sorok, mint pl.: »Nézlek, a hold aranyozza be tested, a szép pihenőt« (»Éj«), minden kétséget kizáróan Radnóti hatását mutatják, »a szép pihenő« ismerősen hangzó Radnóti jelzős-szerkezet. A *ferfikor küszöbén* c. költemény egyik strófája így hangzik:

Oly korban éltem, hogy egy gyereket
szült anyám védve a kis kenyeret
fiaktól, akiket meg se fogant,
hiába kondított a nászharang.

Vessük ezt össze Radnóti *Töredék* c. költeményének egyik versszakával:

Oly korban éltem én e földön,
mikor gyermeknek átok volt az anyja,
s az asszony boldog volt, ha elvétét,
az élő irigylé a férges síri holtat,
míg habzott asztalán a sűrű méregoldat.

De megtalálható e kötetben kisebb mértékben Juhász Gyula hatása is (»Boszorkánysziget«).

A *Hazám* szonett-ciklus, melyet József Attila emlékének szentelt, azt mutatja, hogy az átvett formát a költő nem tudta megtölteni magvas, a formával együttélő tartalommal. Lódi az egyes szonettekben — tartalmilag is követve József Attilát — új életünk megváltozott arculatát akarja ábrázolni. József Attilánál minden egyes szonettben a Horthy-korszak egy-egy igen lényeges, pontosan körülhatárolt társadalmi problémája fejeződik ki, Lódinél ellenben felbomlik e körülhatároltság; két szonettje (2. és 6.) egyenesen homályos, egymásbafolyó, tartalmi szegénysége folytán azonos tematikát variál.

József Attila második szonettjében a »korai öregség« egy fél mondatban, mint a Horthy-társadalom számos terheltiségének egyike kerül elő, Lódi második szonettjét viszont az öregség motívuma, mint főkérdés — indokolatlanul — teljesen kitölti. József Attila hatodik szonettjében »a népségből kilábaló«, altiszti elhelyezkedést kutató »nép fiáról« beszél, Lódi viszont hatodik szonettjében ismét az öregség már korábban kimerített motívumát veszi elő:

De vének jönnek még a mélyből,
a csillagszívű nép öléből
szomjan, keresve bő kutat,

hogy hús vizekben ősz-fehéren,
a szabad élet tengerében
megmossák ráncos arcukat.

Pedig ha Lódi jól megértette volna a hatodik szonett problematikáját, meg kellett volna lennie új életünkben az analóg példát az egyetemeken tanuló és vezető funkciókba lépő fiatal munkás- és parasztfiatalok útjának ábrázolásában. A *Hazám* legsúlyosabb hibája a tartalom és forma egységének hiánya; mindvégig érezzük, hogy Lódinak az ügyesen kicsiszolt külső formát nem sikerült élő, eredeti, a formához simuló új tartalommal megtöltenie.

Lódi költői fejlődésének abban a szakaszában van, amikor az erősebb külső hatások még oly módon befolyásolják, hogy zavarják egyéni hangjának kiteljesítését. Az olvasmányokból egyes szavaknak, sokszor egész mondatoknak saját műveibe való átültetése csak abból eredhet, hogy a tanultakat nem dolgozza fel alaposan, hanem felszínesen, saját invenciókként tárolja és használja fel. Az ilyen felületes ismeretek gátolják alkotó munkáját s csak akkor lesznek igazi támogatójává, ha Lódi a szellemi kincsestár mindenki által számontartott értékeiként rendelkezik velük.

Mindezek ellenére az *Érlelő évek*-ből elénk táruló költészet eredeti költői arcot mutat. Nem az epigon hangja ez, bár még több hatással vívódik. Olyan költeményei, mint az *Ősz*, az *Öreg Tóth*, az *Üzenet*, vagy a *Levél akarna lenni...* a legjobb bizonyítékai annak, hogy igazi költővel van dolgunk. *Így akarom* című kötetének legsúlyosabb hibáit: a sematizmust, a nyelvi szürkeséget és a formai pongyolaságot már leküzdötte. Ez egyik legnagyobb eredménye Lódi újabb költészetének. Reméljük, hogy további munkásságát is szigorú önkritika, nagy eszmei és művészi igényesség kíséri; tisztában kell lennie azzal, hogy csak így elégítheti ki olvasóink egyre jobban fejlődő ízlését. Lódi nagy példaképe, József Attila is küzdött Ady, Juhász Gyula (sőt Kassák) hatásával is, de végül megtalálta azt a sodró erejű egyéni hangot, mely a magyar költészet egyik legnagyobb alakjává avatta. Lódi Ferenc jó példaképet választott. A költő számára leghasznosabb tulajdonságokat tanulja el tőle elsősorban: az élet, az emberek forró szeretetét, a mélyről fakadó partos költői beszédet.

Az *Érlelő évek* sok problémájáról beszélünk; úgy gondoljuk, hogy ez elősegítheti a költő további fejlődését lassító tényezők leküzdését. Lódi Ferenc művészi fejlődésében nagyot lépett előre ebben a kötetben; szilárd, pártos költői magatartása pedig — egész eddigi munkásságának

leghatározottabb alapmotívuma — nemcsak helyileg, de országosan is példamutató és elismerést érdemlő. Az *Érlelő évek* igen sok megragadó költeménye előrevetíti Lódi felfelé ívelő művészi útjának további sikeres állomásait.

KISS LAJOS:

Egy elfelejtett író,

Csáth Géza

Csáth Géza széprózaí életműve van előttem. Öt vékonyka kötet, olcsó kiállításban, töredező papíron. Ez az alig kétháromszáz lap valóságos műgyűjtemény. Ma már nehéz hozzájutni, hiszen e könyvek egy kiadást értek meg, nevetségesen csekély példányszámban. A magányos gyűjtők kötetei jórészt elkallódtak, s a könyvtárak Csáth-anyaga sem teljes. Az utókornak tehát, ha fel akarja idézni a közel negyven éve kiadatlan író portréját, nemcsak — mint mondani szokták — hálásnak kell lennie, hanem szorgalmasnak is.

Csáth Géza sohasem élvezte a népszerűség verőfényét, életében is csak egy szűk írói kör tartotta számon. Halála után pedig híre, neve irodalomtörténeti adatát zugorodott. Hálátlan szerep, vézna elismerés. De ezt az irodalomtörténeti adatot már nem lehetett eltörölni, afféle kötelező ballasztként került át egyik szakkönyvből a másikba, jelölve annak, hogy az évszámok és távirati stílusú jellemzések mögött igazi értékek rejtőznek. Értékek, amelyeket egyszer elő kell ásni a közönyből.

Erre vállalkoznék most, a ritkaságszámba menő múzeumi példányok és néhány értékesebb tanulmány birtokában. Ezek a tanulmányok — kivéve Bóka Lászlóét és Illés Endréét, — többet foglalkoznak Csáth Gézával, az emberrel, mint az íróval. Szerzőiket jobban érdekelte egy tragikus művész-sors bűnügyi krónikába illő vége, mint maga az életmű, amely szerves része a Nyugat-nemzedék fejlődéstörténetének. Persze, Csáth Géza írói pályája sem érthető meg ifjúkori álmainak és felébredéseinek, morfnista hajlamainak és korai öngyilkosságának ismerete nélkül.

Lássuk tehát, honnan indult el és hová jutott?

A »bús, lomha Bácska« leggazdagabb városában, Szabadkán született, 1887. február 13-án.

Apja, dr. Brenner Dezsó ügyvéd, akit halála előtt személyesen is megismerhettem, nagyműveltségű, művész-hajlamú ember volt. Feleségével Döcsy Etelkával esténként bevonultak a csendes, vidéki kúria »tiszta szobájába«, két ernyős hangulatlámpát vittek magukkal, és miközben az apa zongorázott, az anya ábrándosan hallgatta. Hamisítatlan századvégi idill ez, akárcsak egy Krudy-regény illusztrációja. Ne higgyük azonban, hogy a jómódú szabadkai ügyvéd, csak a műzsáknak adott hajlékot. Kényelmesen berendezett kúriájában a felvilágosodott gondolkodók, Spinoza, Locke, Diderot szelleme is otthonra talált. Az esti zenei idill után, amikor a zongora fedele becsukódott és a gyermekszobában elcsendesedett a zaj, előkerültek a bölcséleti művek. Az éjjeliszekrény lámpája olyankor már a konzervatív polgárság által kiközösített filozófusok műveit világította meg. Brenner Dezsó világnézete előbb-utóbb eljutott a materializmusig, habár szemléleti elméleti síkon maradt és nem telt meg társadalmi tartalommal. Ugyanolyan makacsul ragaszkodott anyagelvűségéhez, mint amilyen szigorúan öröködött a polgári életforma külsőségein. Közvetlenül halála előtt, a budapesti ostrom idején meghagyta hozzátartozóinak, hogy gyalultatlan faládjába tessék, meztelenül és mellőzzék az egyházi ceremóniákat.

A fiatal Csáth Géza ezt a kétségek nélküli, materialista szemléletet szívta magába a külsőségeiben, szokásaiban, hagyományörző hazai környezetben. Gyermekkori emlékeit idéző elbeszéléseiben a »Szombat esté«-ben vagy a »Józsiká«-ban ugyanaz az érzés és gondolatvilág elevenedik meg, amelyet később unokabátyja,